

կը վստահեցաւ զայն, եւ պարկեշտներն ալ իրեն օգնութեան դալով, ինքը միամիտեան մեծ սանդուխը կը վերաշինէ, պատերը տախտակամածով կը պատէ, պատուհաններուն երկնային պատկերներ կը դնէ, աշտարակները կը վերակառնէ, դահստրահնը նորէն կ'ոսկեզօծէ, ու կը վերակենդանացնէ երբեմնի ընդարձակ պալատը ուր Պապեր ու կայսրուհիներ բնակեցան:

Այդ վերանորոգուած պալատը, փրփրաւոր սակաւ լեզուն է:

Այդ գիւղացիի որդին, Միսթրալն է:

ԱՂԾՈՒՍ ՏՕՏԷ

(Նամակներ իմ Զաղացքէս)

★ ★ ★

ՔՐԵՏԵՐԻՔ ՄԻՍԹՐԱԼԻ ԳՈՐԾԸ

(ՃԱՌ ԼԵՈՆ ՏՕՏԷԻ)

Մեծագոյն բանաստեղծները ժամանակը կը բռնեն ու կը ֆնջեն, որպէս թէ արեւը կեցընէին: Անոնք նշանահար մը կը վառեն, «Մանեք աշտարակին ճակատը՝ սրբազան նշանը շողաց»: Բայց անոնց վառած բոցը միշտ նոր իմաստով մը կը փայլի հեռացող սերունդներուն աչքին: Այս տարի, լատին աշխարհը, տօնելով humanismը՝ զասական գաղութեանց ուսումը՝ որ մարդկային ազգին պաշտպան պատնէշն է, միանգամայն կ'ողջունէ երկնազարամեակը Վիրգիլի եւ հարիւրամեակը Միսթրալի ծննդեան: Այդ երկու մեծ բանաստեղծները որ բարձր բանաստեղծութեան ֆառը փոխանցած են յաջորդ սերունդներուն, ամենէն շքեղ ձայներն ու խորհրդանիշներն են ճշմարիտ աւանդութեան ու լատին ցեղերու միութեամբ աշխարհի մէջ խաղաղութեան տիրապետման:

Ֆրանսայի հողը զուգընթացաբար անուցած է երեք գրականութիւն, օյլի գրականութիւնը, օքի գրականութիւնը, լատին արաւայալութեամբ ֆրանսական գրականութիւնը: Միսթրալ վերակենդանացուց օքի լեզուն, անլուր փայլ մը տուաւ անոր: Ֆելիպրական բողբոջումը որ իրմէ ծագեցաւ, կը յիշեցնէ (ԺԶ. դարու) ֆլեյեատիւնը: Ինչ այդ շարժման Ռոն-

սարն եղաւ, ու կարելի է Ռոմանիյը՝ բազմաթիւ Ռեմի Պելլօին, Օպանէլը տիւ Պելլէին: Ամէնի մէջ՝ ժամէն, Նիմի մէջ՝ Ռեպուլ արգէն քիչ մը կեանք վերածած էին Լուար գետէն վարը խօսուող լեզուին: Միսթրալով, ամբողջ «gaie science»-ն է՝ (1) (զուարթ գիտութիւնը)՝ որ յարութիւն կ'առնէ: Սէրը բալասան մահուան, մահը բալասան ապերձանիկ սիրոյ, օքի լեզուին հին բանաստեղծներուն այդ յղացումը, կը սաւառնի Միսթրալի առաջին հրաշակերտին՝ Միլէյի՝ վրայ:

Անշուշտ, Լամարթիւն, — որ գիւղական ծագումէ ուրիշ մեծ բանաստեղծ մըն էր — հրօշակաւոր յօգուածը այդ քերթուածին յանկարծական յաջողութեանը նպաստեց, բայց, ինչպէս բոլոր մեծ գործերը, ան իր ծոցին մէջ կը պարունակէր տեւական կեանք մը, որ կը վերանորոգուի դէպքերուն հետ զոր մարդկային իրերը յաջորդաբար յառաջ կը բերեն: Ինչպէս Մշակականքը, զորմ որ պատերազմներու շրջանի մը ելքին՝ շինական խաղաղութիւնը կը տարփողէ եւ փոթորիկին վրայ իւր կը թափէ, գեղջկական կեանքի այս ուրիշ մէկ փառաբանութիւնը երեւան կուգար այնպիսի բոլէի մը ուր բանաստեղծը իր երգին հոյակապ պատահութիւնն զգացած էր, ժամանակաշրջանն էր գործարաններուն, իրենց համայնակուլ եղջերուկներն ամէն կողմ երկնցնող քաղաքներուն որ գիւղերը պիտի ամայացնեն:

Միլէյօ կը վերաբերի փոքրաթիւ խումբին այն քերթողական մեծ յուշարձաններուն որ անցեալին նայելով՝ ապագային կը տիրապետեն: Միսթրալ, գիւղական իշխան, Գալլօ-Հոմէական ազնուական, բոլոր մեծ բաներուն բմբռնումովն օժտուած մարդ մը եղաւ: Ինչ կ'ուզէր: Բոլոր լատին ցեղերն իրարու կապել, բոլոր լատին երկիրներուն վերադարձնել խորխառութեան ու անկախութեան զգացումը՝ եզրայրութեան մէջ, եւ ասով լատինութեան գոյութիւնն ապահովել գերմանութեան դէմ որուն հեղեղաձեւ խուժման պատրաստութիւնները կը տեսնէր: Պատգամաբեր՝ ինչպէս Տանթէ եւ Վիրգիլ, թէն իր համեստութիւնը գինքը մղէր իր առաքելութեան մասին զաղտնապահ մնալ, ան կը ծանուցանէր, կ'ազդարարէր: Տարփողելով բոլոր երանգները գեղեց-

(1) Փրփրանսական միջնադարեան աշուղներու քերթողական արուեստը:

կուլթեան, սիրոյ, մեծութեան, որ կը փառա-
զարդեն փրովանաւորական աշխատանք
ընող Մարթիկ, կ'ուզէր երգել լա-
տին ողբին բոլոր պէսպիսութիւնները զանոնք
սիրել տալու եւ իրարու սիրելի դարձնելու
համար: Ան իր յայտագիրը մէջտեղ դրած է
լատին ցեղին ուղղութեամբ իր քերթուածին մէջ:
Ամբողջ յեղափոխութիւն մըն էր՝ խաղաղա-
կան եւ լուսաւէտ, զոր Միսթրալ կ'ուզէր ի-
րականացնել միմիայն բանաստեղծութեամբ:

Միւլէյօն յետոյ, Տօմէ կը բնորոշէ Ոսկի
կղզիները, յետոյ Քալէնաւալը, Միսթրալի քեր-
թուածներուն ամենէն գիցազներգականը, որ
Ուրատիոսի քնարը Վիրգիլի քնարին կը միա-
ցընէ, եւ ուր կը գտնուի նախ եւ առաջ հրա-
շալի գիմառութիւնն առ փրովանաւորական հոգին:

Յոյց տալու համար արտայայտութեան
ձեւերու աշխատանքները Միսթրալի մէջ, ան
կ'արտասանէ նաեւ «Լուսնամուտը», այդ տե-
սակ մը եղբերակութիւնը որուն քնարանը նը-
ման է հին օրերու գեղունիներուն վրայ Վիր-
լոսի Պալլատի քնարանին: յետոյ՝ զարձեւալ
քիթենակիսնք հատորէն՝ իմ գերեզմանս զմայ-
լելի քերթուածը, որ անոր մարգարիտն է:

Լէոն Տօմէի բանախօսութեան վերջին
մասը բանաստեղծին մտերմական կեանքին
նուիրուած էր: Ալֆոնս Տօմէ, որ իր բարեկա-
մին վրայ այնքան յօդուած գրած է որքան
իր որդին, այսինքն քառասուն հատ, իմ քա-
ղաքէս նամակներուն մէջ տուած է Միսթ-
րալի կենդանագիր մը որ կարծես մասնաւոր-
ապէս հարիւրամեակի հանդէսներուն համար
գրուած է: Եւ հոն զայն յոյց տուած է Մայ-
եանի մէջ՝ քնքոշ հիւրընկալ, իր գաւառին
պաշտուած թաղաւորը՝ այնքան զբաղած բա-
նաստեղծութեամբ որքան լեզուական ու ցե-
ղային վերահաստատման իր ճիգով, գրելով

Ֆելիպիթի գանձը՝ ստուգարանական ճշմարիտ
զանձ լատինական բոլոր ցեղերուն համար,
անգուգական թուով գերմանութեան արշա-
ւանքին դէմ, զբաղած կազմելու իր արտա-
կարգ Արլեան Մուսէոնը, այդ ա'յնքան գեղե-
ցիկ օրինակը լատին կարդին, որ ա'յնպիսի
կատարելութիւն մը կուտայ Միսթրալեան
քերթուածներուն:

Միսթրալ Մայեանը ձգած է միմիայն հինգ
կամ վեց փախցունք ընելու համար Փարիզ,
կարճ փախցունքներ որոնց միջոցին իրմէ
չէին գաւառի Լէոն Տօմէ եւ Փօլ Մարիէ-
թօն, անոր փառքին խանդաբորր փողարը:
Հասուն հասակի մէջ ամուսնացած էր այն
սքանչելի գեղատի աղջկան հետ զոր մասնակ
ճանչցած էր եւ որ իրեն պարգեւեց, մինչեւ
խոր ծերութեան մէջ, կատարեալ երջանկու-
թիւն մը:

Ու Լէոն Տօմէ կը պատմէ իր վերջին այ-
ցելութիւնը Մայեան, յիշատակելով Փէն-Փէր-
տի շունը, բանաստեղծին սէրը թռչուններու
գայլայներուն համար, անոր սրտի եւ զգա-
յարանքներու յաւերժական երիտասարդու-
թիւնը, անոր մեռնելու ատեն արտասանած
վերջին խօսքը՝ «Արբուհները կը տեսնեմ...»,
հանրային սրտառուչ սուգը որով կէս գիշե-
րին պատահած իր մահուան լուրը համակեց
ամբողջ գիւղը՝ ժամը երեքին՝ արշալոյսէն
առաջ...

Յետոյ, պատերազմին բերած բոլորական
խաւարումն է իր փառքին վրայ, բայց անմի-
ջապէս յետոյ, արեւմուտէն ետքի մեծ լու-
սարձակումն է խոնարհող արփույն, մինչեւ
անդլօսաքսոն աշխարհին սահմանաձայրերը,
Մերետիթի պէս մեծարժէք մարդիկ փրովան-
սերէն կը սորվին Միսթրալը լաւ եւս հաշա-
կելու համար:

